

Het jaarverslag van een pensioenfonds onder de WTP

Alle betrokkenen bij het nieuwe pensioenstelsel werken hard aan invoeren en implementeren. Alle zeilen worden bijgezet om evenwichtige en zorgvuldige keuzes te maken en alles tijdig in de administraties door te voeren. Daarbij is het van belang om alvast de effecten op de jaarrekening op het netvlies te krijgen. Dit artikel gaat in op de effecten op de jaarrekening van pensioenfonds. De Wet toekomst pensioenen leidt tot veranderingen in een aantal jaarrekeningposten en de toelichting daarop. Bij alle pensioenfonds die overgaan, komen de risico's die gelopen worden bij de individuele deelnemers te liggen. Echter, er blijven reserves en voorzieningen die voor risico van het collectief zijn. Voor een goed inzicht dient dit onderscheid uit de balans en staat van baten en lasten te blijken. Transparantie is ook van belang bij de verwerking en presentatie van kosten. In dit artikel werken wij dit nader uit en geven handvatten voor de praktijk voor de toelichting en het afleggen van verantwoording in het bestuursverslag.

■ INLEIDING

Per 1 juli 2023 is de Wet toekomst pensioenen (WTP) ingevoerd. Deze wet heeft vanaf het moment dat regelingen omgezet worden ook invloed op de jaarrekening van pensioenfonds. In dit artikel beschrijven wij de belangrijkste wijzigingen. Omdat er nog geen nieuwe Richtlijn door de Raad van de Jaarverslaggeving is gepubliceerd, bevat dit onze persoonlijke interpretatie en voorstellen waarmee wij een bijdrage willen leveren aan kwalitatief goede verslaggeving door pensioenfonds. In dit artikel zullen we eerst ingaan op de uitgangspunten voor verslaggeving, waarna we de veran-

deringen voor de balans en staat van baten en lasten bespreken. Daarna gaan we in op de toelichting op de jaarrekening en in het bestuursverslag. We sluiten af met een korte conclusie.

■ UITGANGSPUNTEN VOOR VERSLAGGEVING

Het doel van een jaarverslag (bestuursverslag plus jaarrekening en overige gegevens) is vooral het door het bestuur verschaffen van informatie en het afleggen van verantwoording aan de belanghebbenden. Bij pensioenfonds gaat het dan om deelnemers, werkgevers, leveranciers, financiële tegenpartijen en de maatschappij. De informatieverschaffing en verantwoording moet zodanig zijn dat een goed inzicht kan worden verkregen in het vermogen en het resultaat en volgens de Code pensioenfonds ook in het beleid dat het bestuur gevoerd heeft, de uitkomsten van dat beleid en de risico's voor de belanghebbenden.

De primaire overzichten in de jaarrekening zijn de balans met daarop de bezittingen, de verplichtingen en het eigen vermogen als saldo daarvan, de staat van baten en lasten, het kasstroomoverzicht en steeds meer ook de actuariële analyse. Deze laatste geeft een andere rubricering van de baten en lasten, zodat inzicht wordt verkregen in de bronnen van het jaarresultaat.

De verslaggeving voor pensioenfonds kent de volgende belangrijke uitgangspunten. Als eerste de eensporige verslaggeving: de grondslagen voor de verslaggeving in het jaarverslag zijn gelijk aan de grondslagen die voor de toezichtsrapportages voor DNB gebruikt worden. Vervolgens is uitgangspunt dat alle financiële resultaten via de staat van baten en lasten worden geboekt, waardoor het saldo van de staat van baten en lasten gelijk is aan de

Henk-Jan Strang en Anne Laning

H.J.P. Strang RA is bestuurder, toezichthouder, sleutelfunctiehouder en adviseur bij meerdere pensioenfonds en daarnaast docent. Drs. A. Laning RA RC is toezichthouder, internal auditor, PhD onderzoeker en docent en is actief voor meerdere pensioenfonds.

mutatie van het eigen vermogen. Geen rechtstreekse vermogensmutaties dus. Van een verplichting, waaronder een voorziening, is volgens de algemene definitie alleen sprake als uit een gebeurtenis uit het verleden een toekomstige uitstroom van financiële middelen verwacht wordt, waarvan de omvang betrouwbaar te schatten is. In de presentatie van posten in de balans en de staat van baten en lasten wordt onderscheid gemaakt tussen de risicodragers: deelnemers (bijvoorbeeld DC-beleggingen en -verplichtingen) versus pensioenfonds (algemene en collectieve posten).

Wij zijn van mening dat deze uitgangspunten ook onder de WTP overeind blijven. Hierna werken wij dit verder uit.

■ NIEUWE EN GEWIJZIGDE POSTEN IN DE JAARREKENING

In dit artikel gaan we er vanuit dat sociale partners de nieuwe opbouw bij het pensioenfonds onderbrengen. We beschrijven daarbij de situatie direct na het invaren. Op dat moment verandert er het volgende. Omdat er straks sprake is van premieregelingen (premieovereenkomst) liggen de risico's rechtstreeks bij de deelnemers en niet meer - zoals nu in uitkeringsregelingen - bij het collectief. Dit betekent dat de volgende jaarrekeningposten in balans respectievelijk staat van baten en lasten ontstaan:

- Beleggingen voor risico deelnemers en beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers, voor de belegde waarde van de persoonlijke pensioenvermogens.
- Als onderdeel van de verplichtingen: de voorziening pensioenverplichtingen voor risico deelnemers en de mutatie daarin. Dit is de som van de persoonlijke pensioenvermogens en alle mutaties daarin, en de waarde hiervan is gelijk aan de hiervoor aangehouden beleggingen voor risico deelnemers.
- Solidariteitsreserve bij de solidaire pensioenregeling en indien daarvoor gekozen wordt de risicodelingsreserve¹ bij de flexibele pensioenregeling. Wij zijn van mening dat deze reserve niet voldoet aan de definitie van een verplichting, en dus een onderdeel is van het eigen vermogen, omdat het bestuur binnen grenzen van evenwichtigheid en afspraken met sociale partners een zekere mate van discretionaire bevoegdheid heeft bij de bepaling van de regels voor uitdeling.

Wij zijn van mening dat de solidariteitsreserve niet voldoet aan de definitie van een verplichting, en dus een onderdeel is van het eigen vermogen.

- Overige reserves. Hieronder valt ook de reserve voor minimum vereist eigen vermogen.

Sommige pensioenfondsen kennen al posten 'voor risico deelnemers' omdat ze een hybride of een individuele 'defined contribution'-pensioenregeling hebben. Toch blijven ook de beleggingen voor risico van het pensioenfonds bestaan, omdat er in het nieuwe pensioenstelsel reserves en voorzieningen voor risico van het pensioenfonds blijven.

De Memorie van Toelichting bij de WTP introduceert een operationele reserve. Omdat hierbij verschillende componenten met verschillende karakteristieken werden genoemd, verdienen deze een afzonderlijke bespreking. Een duidelijk karakter van een verplichting, en daarmee als overige voorziening te boeken, hebben de voorziening risicogedekt nabestaandenpensioen, de voorziening risicogedekt arbeidsongeschiktheidspensioen, inclusief premievrije voortzetting bij arbeidsongeschiktheid, de voorziening compensatiedepot gemiste toekomstige pensioenopbouw door afschaffen doorsneesystematiek premie en de voorziening compensatiedepot voor nadelige effecten van transitie. De voorzieningen met betrekking tot nabestaandenpensioen en arbeidsongeschiktheid kunnen eventueel ook in de voorziening voor operationele risico's worden verwerkt. Echter, dit is door DNB als onwenselijk benoemd. De voorziening compensatiedepot gemiste toekomstige pensioenopbouw compenseert op het moment van invoeren van het nieuwe pensioenstelsel bestaande deelnemers voor gemiste premie, voor zover dit niet door verwachte extra beleggingsrendementen wordt gecompenseerd. De voorziening compensatiedepot voor nadelige effecten van de transitie compenseert deelnemers die in de nieuwe pensioenregeling volgens nettoprofijsberekeningen minder opbouwen dan via de huidige pensioenregeling.

Aangehouden bedragen voor operationele risico's die zich nog niet hebben voorgedaan of waarvan de omvang niet betrouwbaar is te schatten, bijvoorbeeld de effecten van mutaties met terugwerkende kracht en - voor verplichtgestelde pensioenfondsen - de situatie van 'geen premie, wel recht', voldoen niet aan de definitie van verplichting en kunnen daarom niet als een voorziening geboekt worden. Dit zal dus onderdeel van het eigen vermogen zijn in de reserve operationele risico's, totdat deze risico's zich materialiseren en er alsdan via de staat van baten en lasten een voorziening of een correctie op de persoonlijke pensioenvermogens voor getroffen kan worden.

De voor de afwikkeling van de huidige verplichtingen benodigde toekomstige (excasso)kosten voldoen wel aan de definitie van een verplichting. Deze kunnen als een afzonderlijke kostenvoorziening worden opgenomen conform de huidige praktijk en de kennelijke intentie van de Memorie van Toelichting. Dit is naar onze mening operationeel complex en niet transparant omdat deze voorziening alleen de excassokosten kan omvatten en niet andere doorlopende kosten en er een financieringsbron moet

zijn voor wijzigingen in deze voorziening. Een eenvoudiger en transparantere verwerking lijkt ons het toevoegen van deze excassokosten aan de persoonlijke pensioenvermogens en het vervolgens periodiek verrekenen van kosten met deze persoonlijke pensioenvermogens.

Het onderbrengen van opbouw in het nieuwe pensioenstelsel bij een andere pensioenuitvoerder, betekent dat het pensioenfonds gesloten wordt. Dit enkele feit op zich betekent geen verandering in jaarrekeningposten: het karakter van de verplichtingen verandert dan immers niet. Wel zal de post premiebatens vervallen. In de toelichting zal het gesloten worden van het pensioenfonds en de effecten daarvan moeten worden toegelicht.

■ VERWERKING MUTATIES IN DE JAARREKENING

Een goed inzicht in de financiële stromen kan worden verkregen indien de belangrijkste gebeurtenissen op de volgende wijze afzonderlijk in de staat van baten en lasten worden verwerkt:

- a. De opbrengst van premie blijkt uit de regel premie voor risico deelnemers (deze verhoogt de beleggingen voor risico deelnemers), waarna de persoonlijke pensioenvermogens verhoogd worden met hetzelfde bedrag, zichtbaar in de staat van baten en lasten op de subregel binnen de mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers. Op deze laatste subregel of afzonderlijk kunnen ook de aanvullende stortingen vanuit de voorziening compensatie doorsneesystematiek verwerkt worden.
- b. Beleggingsopbrengsten over de persoonlijke pensioenvermogens worden in de staat van baten en lasten geboekt als beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers. De daaraan gekoppelde mutatie van de persoonlijke pensioenvermogens wordt met hetzelfde bedrag zichtbaar in de staat van baten en lasten op een subregel binnen de mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers. Voor het inzicht is het verstandig beide te splitsen in een beschermingsrendement en het overrendement.
- c. De vulling van de solidariteitsreserve vanuit premie en/of overrendement kan dan verantwoord worden als een onttrekking uit de persoonlijke pensioenvermogens in de staat van baten en lasten op een afzonderlijke subregel binnen de mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers. In tegenstelling tot de vorige posten (die resultaatneutraal zijn) leidt dit tot een positief resultaat in de staat van baten en lasten. Dit positieve resultaat kan dan via de resultaatbestemming toegevoegd worden aan de solidariteitsreserve. Om duidelijk te maken dat dit resultaat geormerkt is voor de solidariteitsreserve, stellen we voor dat dit zichtbaar wordt gemaakt direct onder de staat van baten en lasten. Voor toedelingen uit de solidariteitsreserve aan de persoonlijke pensioenvermogens geldt mutatis mutandis hetzelfde.
- d. Uitkeringen kunnen verwerkt worden vergelijkbaar met hoe dat nu ook gebeurt: op de regel uitkeringen in de staat van baten en lasten, en de vrijval voor uitkeringen uit de persoonlijke pensioenvermogens op een subregel binnen de mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers.
- e. Actuariële mutaties, zoals de risicopremies voor kortleven en de daarmee te financieren toekenning van partnerpensioenen, de vrijval bij overlijden en de daaruit voortvloeiende negatieve risicopremie ter financiering van langlevens en de risicopremies voor arbeidsongeschiktheid en de toekenning van voortgezette pensioenopbouw en arbeidsongeschiktheidspensioenen zijn allemaal mutaties die geaggregeerd kunnen worden op een subregel binnen de mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers. Afhankelijk van de gekozen inrichting zal dit ook leiden tot mutaties binnen de voorzieningen voor risicodekkingen. Als actuariële resultaten via de solidariteitsreserve worden verwerkt, dan is dit onderdeel van de resultaatbestemming.
- f. Bij de verwerking van de uitvoeringskosten via de persoonlijke pensioenvermogens zoals hiervoor beschreven, worden de kosten zelf geboekt op de regel kosten in de staat van baten en lasten. De kosten die in mindering komen op de persoonlijke pensioenvermogens worden gepresenteerd op een aparte subregel binnen de mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers. Het saldo van deze twee regels toont het resultaat op kosten, dat ten laste of gunste komt van het collectieve vermogen.

De hiervoor beschreven verwerkingwijze volgt uit het rapport “Inzicht door overzicht, Regie in pensioenuitvoering” van de Expertgroep ketenchallenge² en zorgt ervoor dat de financiële

1 Waar in het vervolg de solidariteitsreserve wordt genoemd, kan ook de risicodelingsreserve worden gelezen.

2 Expertgroep ketenchallenge, Inzicht door overzicht, Regie in pensioenuitvoering, 22 augustus 2022 (https://www.caceis.com/fileadmin/documents/pdf/Insights/Reference-Guides/2022/20220822_KETENCHALLENGE_EXPERTGROEP_RAPPORTAGE_DEF.pdf; 21 september 2023 geraadpleegd).

Voor het inzicht is het verstandig de mutaties voorzieningen te splitsen in de afzonderlijke componenten, waaronder het beschermingsrendement en het overrendement.

Figuur 1 voorstel balans

Balans per 31-12-202x Pensioenfonds Voorstel			
Activa		Passiva	
Beleggingen	985	Eigen vermogen	90
<i>Risico deelnemers</i>	800	<i>Solidariteitsreserve</i>	72
<i>Risico pensioenfonds</i>	185	<i>Overige reserves</i>	18
Vorderingen	10	Voorziening pensioenverplichtingen	900
Liquide middelen	5	<i>Risico deelnemers</i>	800
		<i>Risico pensioenfonds (PP, PVI)</i>	100
		Overige schulden	10
Totaal activa	1.000	Totaal passiva	1.000

Figuur 2 voorstel staat van baten en lasten en resultaatbestemming

Staat van baten en lasten over 202x Pensioenfonds Voorstel			
Baten			
Pensioenpremie risico deelnemers			25
Beleggingsopbrengsten			75
<i>Risico deelnemers - beschermingsrendement</i>	45		
<i>Risico deelnemers - overrendement</i>	20		
<i>Risico pensioenfonds</i>	10		
Totaal baten			100
Lasten			
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers			64
<i>Toevoeging premies</i>	25		
<i>Bijschrijving beschermingsrendement</i>	45		
<i>Bijschrijving overrendement</i>	20		
<i>Onttrekking bijdrage aan solidariteitsreserve</i>	-2		
<i>Toevoeging vanuit solidariteitsreserve</i>	0		
<i>Onttrekking voor uitkeringen</i>	-20		
<i>Actuariële resultaten en overige mutaties</i>	-1		
<i>Onttrekking voor dekking kosten</i>	-3		
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen risico pensioenfonds			3
Pensioenuitkeringen			20
Saldo waardeoverdrachten			0
Uitvoeringskosten			3
Totaal lasten			90
Saldo van baten en lasten			10
Resultaatbestemming over 202x			
Toevoeging solidariteitsreserve			8
<i>Uit overrendement persoonlijke pensioenvermogens</i>	2		
<i>Rendement op solidariteitsreserve</i>	6		
Toevoeging overige reserves			2
Som resultaatbestemming			10

verantwoording aansluit op de financiële administratie en de deelnemersadministratie. Modellen voor de hieruit voortvloeiende balans en staat van baten en lasten met resultaatbestemming zijn in figuur 1 en 2 opgenomen.

Alle mutaties in de voorzieningen, inclusief de persoonlijke pensioenvermogens, zijn onderdeel van de resultaatbepaling, ook als deze resultaat-neutraal uitpakken zoals hiervoor beschreven. Alle mutaties in de reserves, waaronder de solidariteitsreserve, zijn onderdeel van de resultaatbestemming.

■ TOELICHTING OP DE JAARREKENING

De toelichting op de jaarrekening bevat de waarderingsgrondslagen, toelichting, specificatie en mutatie-overzicht van de afzonderlijke posten en de risicoparagraaf. In samenhang geeft dit nadere informatie over de financiële positie, de mutaties daarin en de risico's die daaruit voortvloeien. Omdat met de nieuwe regelingen de risico's primair bij de individuele deelnemers liggen, afhankelijk van de leeftijd, is het van belang dat inzicht wordt gegeven in hoe dit per leeftijdsgroep uitpakt, en welke risico's resteren voor het collectief. De informatie in de toelichting op de jaarrekening ondersteunt het door het bestuur afleggen van verantwoording over beleid, uitvoering en resultaat. Daarbij dient ook rekening te worden gehouden met de lange termijn van pensioen door informatie over meerdere jaren te geven, hiervoor kunnen de kerncijfers in het bestuursverslag gebruikt worden.

Bij de beschrijving van de kenmerken van de regeling vinden wij dat een toelichting vereist is op de toedelingsregels voor het fondsrendement (solidaire premieovereenkomst) respectievelijk de grondslagen voor de berekening van het lifecyclerendement (flexibele premieovereenkomst), de gekozen leeftijdscohorten, het projectierendement, de vul- en aanwendregels voor de solidariteitsreserve, de eventuele uitsmeerperiodes en voor de afzonderlijke overige reserves en voorzieningen en de uitgangspunten en parameters die daarbij zijn gehanteerd.

Met betrekking tot de beleggingen is het goed om te specificeren hoe de feitelijke beleggingen per balansdatum aansluiten op de verschillende toedelingsregels per leeftijdsgroep voor de persoonlijke pensioenvermogens en de andere vermogensbestanddelen, en hoe de feitelijke resultaten zijn toegedeeld en de daarbij behaalde rendementen per leeftijdsgroep respectievelijk lifecycle gesplitst in bruto, verrekende kosten en netto. Dit kan gecompliceerd worden met in de kerncijfers een meerjarenoverzicht dat inzicht geeft in de gerealiseerde rendementen per leeftijdsgroep respectievelijk lifecycle en andere deelvermogens versus de beoogde rendementen en benchmarkrendementen.

Bij de verplichtingen voor risico deelnemers ligt het voor de hand deze te specificeren naar leef-

tijdsgroep en om per leeftijdsgroep een (beknopt) mutatieoverzicht te tonen waarmee de financiële stromen inzichtelijk gemaakt worden. Hieruit moet de aansluiting met de ontvangen premie blijken, de bijschrijving van de rendementen, de toevoeging aan respectievelijk de bijdrage uit de solidariteitsreserve en de betaalde uitkeringen. Toegelicht dient te worden hoe eventuele spreiding van overreserve bij invaren en overrendement verwerkt worden in de persoonlijke pensioenvermogens.

Toegelicht dient te worden hoe eventuele spreiding van overreserve bij invaren en overrendement verwerkt worden in de persoonlijke pensioenvermogens.

Om inzicht te krijgen in de samenhang van het in de toelichting op de jaarrekening opgenomen overrendement, mate van bescherming tegen renteveranderingen, bijdragen aan en uit de solidariteitsreserve en uitsmeermechanismes, is het goed om in het bestuursverslag in een meerjarenoverzicht per leeftijdsgroep aan te geven wat de omvang van de jaarlijkse aanpassing van de (verwachte) uitkeringen is geweest, en hoe dit zich verhoudt tot de ambitie. Indien het fonds een keuze biedt tussen een vaste en een variabele uitkering is dit ook een relevant onderscheid in deze tabel.

Daarnaast is het belangrijk om inzicht te geven in de mate van toereikendheid van de diverse risicopremies voor kortleven, langlevens en arbeidsongeschiktheid, de mate waarin de tarieven die met de persoonlijke pensioenvermogens verrekend worden kostendekkend zijn en (indien aanwezig) het verloop van de voorziening voor de compensatie voor het afschaffen van de doorsneesystematiek.

In de risicoparagrafen in de jaarrekening en het bestuursverslag is het goed om, naast de gebruikelijke inzichten in markt-, valuta- en regioverdelingen en kredietstatus van de beleggingen, ook meer dan tot nu toe inzicht te geven in de risico's vanuit het perspectief van de deelnemers. Dan gaat het voor actieve deelnemers om de verwachte mate waarin de pensioenambitie naar verwachting in de toekomst kan worden gerealiseerd en om de daarbij horende risico's van het realiseren van de pensioenambitie en voor deelnemers met een ingegane uitkering de omvang van het risico op het niet realiseren van de koopkrachtambitie en het risico op neerwaartse aanpassingen van lopende uitkeringen via gevoeligheidsanalyses, inclusief het bestuurlijk oordeel hierover.

Tot slot mag in de toelichting op de jaarrekening niet ontbreken een verloopoverzicht van de verschillende componenten van het eigen vermogen, waaronder de solidariteitsreserve, inclusief een toelichting over de mate waarin de verschillende componenten van het eigen vermogen naar verwachting van het bestuur toereikend zijn voor het doel waarvoor ze aangehouden worden.

■ AFLEGGEN VAN VERANTWOORDING IN HET BESTUURSVERSLAG

Het bestuursverslag is de plaats waar het bestuur de meer beleidsmatige verantwoording aflegt over het gevoerde beleid en de uitvoering en resultaten daarvan. Het lijkt ons logisch dat daarbij ingegaan wordt op de door de sociale partners geformuleer-

Een oordeel over de lange termijn haalbaarheid van de ambitie mag niet ontbreken.

de pensioenambitie, de vertaling door het bestuur van die ambitie, rekening houdend met de risicohouding van de deelnemers, in de verschillende beleidskeuzes, waaronder het beleggingsbeleid per leeftijdsgroep en de regels rond de solidariteitsreserve. De feitelijke resultaten over het verslagjaar kunnen dan geplaatst worden in het perspectief van deze ambitie, risicohouding en beleidskeuzes, inclusief de bestuurlijke reflectie hierop. Een beschouwing op de lange termijn haalbaarheid van de ambitie zou dan niet mogen ontbreken.

Deze verantwoording moet inzicht geven in het bestuurlijk oordeel en eventueel daaruit voortvloeiende acties ten aanzien van aspecten die het uiteindelijke pensioenresultaat wezenlijk beïnvloeden, zoals:

- De toereikendheid van de premie gegeven de ambitie, risicohouding, verwachte rendementen en gestelde beschermingsdoelen.

- De realisatie van overrendement versus de verwachtingen, en de risico's die worden gelopen versus de risicolimieten.
- De toereikendheid van de bescherming van de persoonlijke pensioenvermogens afgezet tegen de gestelde doelen, zoals renteveranderingen en de mate waarin er een match is tussen het feitelijke en het theoretische beschermingsrendement (kwaliteit van de implementatie).
- De onderbouwing van de evenwichtigheid van het beleid en van de feitelijke uitvoering en resultaten.
- De uitvoeringskosten, gesplitst in pensioenbeheerkosten, vermogensbeheerkosten en transactiekosten, en de vergelijking met de kostenstrategie en benchmarkkosten.

Het werken met grafieken en tabellen met gegevens over meerdere historische jaren kan daarbij het inzicht vergroten en inzicht geven in de mate waarin resultaten structureel zijn.

Ongewijzigde onderdelen van het bestuursverslag zijn de verantwoording over het ESG-beleid, de governance van het pensioenfonds en de oordelen van het intern toezicht en het verantwoordingsorgaan of belanghebbendenorgaan.

■ AFSLUITING

Met dit artikel beogen we een bijdrage te leveren aan de invulling van de jaarverslaggeving door pensioenfondsen vanaf het moment van implementeren van het nieuwe pensioenstelsel. De jaarverslaggeving wordt door de persoonlijke pensioenvermogens van deelnemers en diverse toelichtingen op dat niveau niet eenvoudiger, wel worden de financiële stromen transparanter. Noodzakelijkerwijs is dit artikel op hoofdlijnen, waarbij de genoemde principes en uitgangspunten wel leidend kunnen zijn voor een meer gedetailleerde uitwerking en de toepassing in de praktijk bij het inrichten van de deelnemers- en financiële administraties. ●